

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

11

*Egidijus Motieka.
Didysis Vilniaus seimas*

1996

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

LIETUVOS
MOKYKLAI

600

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

11

Egidijus Motieka
Didysis Vilniaus seimas

VILNIUS

Saulabrolis

1996

UDK 947.45
Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Atviros Lietuvos fondui,
Lietuvos istorijos institutui,
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Vytautui Landsbergiui,
Švietimo ir mokslo ministerijai,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo.*

© *Egidijus Motieka, 1996*
© *Lietuvos istorijos institutas, 1996*

ISSN 1392-0391
ISBN 9986-814-01-4

TURINYS

PRATARMĖ	7
ĮVADAS	8
I skyrius. LIETUVIŲ SUVAŽIAVIMO ORGANIZAVIMAS	
1. Lietuvos politinė situacija 1905 m. sausio–rugsėjo mėn.	46
2. Lietuvių suvažiavimo idėja ir iniciatyva	60
3. Memorandumas Rusijos vyriausybei	76
4. Lietuvių atstovai VI Rusijos žemietijų suvažiavime	94
5. Lietuvių visuomenės pasirengimas Suvažiavimui	107
II skyrius. SUVAŽIAVIMO DARBAS	
1. Suvažiavimo pradžia	118
2. I ir II posėdžiai: Lietuvos ir Rusijos politinės situacijos bei Lietuvos autonomijos klausimai	138
3. III ir IV posėdžiai: agrarinis ir Lietuvos mokyklų klausimai	158
4. Suvažiavimo nutarimai	174
5. Suvažiavimo dalyvių grupuočių priimti nutarimai	193
III skyrius. SUVAŽIAVIMO PASEKMĖS	
1. Lietuvių ir Lietuvos visuomenė po Suvažiavimo	209
2. Rusijos valdžios požiūris į Suvažiavimą. Represijos	240
BAIGIAMASIS ŽODIS:	
Didžiojo Vilniaus seimo reikšmė	260
PRIEDAI	
Nr. 1 Atsišaukimas į lietuvių tautą	275
Nr. 2 Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos pirmininkui S. Vitei	277
Nr. 3 Odesos lietuvių nutarimai	284
Nr. 4 Lietuvių suvažiavimo Vilniuje programa	287

Nr. 5	LSDP parengta Lietuvių suvažiavimo Vilniuje programa	288
Nr. 6	J. Basanavičiaus kalba pradedant Lietuvių suvažiavimą Vilniuje	290
Nr. 7	Suvalkų gubernijos lietuvių nutarimai	293
Nr. 8	Lietuvos valstiečių sąjungos nutarimai	294
Nr. 9	Lietuvių suvažiavimo Vilniuje nutarimai	297
Nr. 10	Lietuvių suvažiavimo Vilniuje nutarimas dėl lietuvių kalbos Vilniaus vyskupijos bažnyčiose	299
Nr. 11	LSDP sušaukto darbininkų ir valstiečių susirinkimo nutarimai	300
Nr. 12	Krikščionių demokratų nutarimai	306
Nr. 13	Lietuvos mokytojų susivienijimo nutarimai	308
Nr. 14	Tautiškosios lietuvių demokratų partijos Steigiamojo susirinkimo protokolas	311
Nr. 15	Amerikos lietuvių suvažiavimo Filadelfijoje nutarimai	313
	TRUMPINIAI	317
	STRESZCZENIE	318
	SUMMARY	329
	RESUME	342
	ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	354
	VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	361

Priedas Nr. 14

Tautiškosios lietuvių demokratų partijos Steigiamojo susirinkimo protokolas

1905.XI.27(XII.10) įvykusio TLDP Steigiamojo susirinkimo protokolas rašytas J. Basanavičiaus. Publikuojamas tekstas parašytas ir dalyvavusių parašai surinkti vėliau, ne Steigiamojo susirinkimo dieną. Galbūt todėl nepasirašė protokole minėti kunigas St. Stakelė ir V. Urbonavičius.

Šio susirinkimo protokolas jau buvo publikuotas kartu su kitais TLDP dokumentais (žr. Tautiškosios lietuvių demokratų partijos dokumentai. Parengė R. Miknys ir E. Motieka, *LAIS*, t. 1, Tautinės savimovės žadintojai: nuo asmens iki partijos, V., 1990, p. 180–181).

PUBLIKACIJA

1905.XI.27(XII.10)

Protokolas

Lapkričio mėn. 2 d. 1905 m. 6 val. po pietų, p. Dr. Basanavičius atvėrė susirinkimą, sušauktą įsteigimui organizacijos apgynimui Lietuvių tautos reikalų; nėra Lietuvių suvažiavimas Lapkričio 21 ir 22 d. parodė didį tokios organizacijos reikalingumą. Čia jau liko perskaitytas surašytas p. D-ro Basanavičiaus sumanymas statuto tokiai organizacijai. P. Kriaučiūnas³⁶ ant to atsiliepė, kad tuo tarpu labai plačiai išaiškinti nėra laiko, tuo tarpu mes neturime išdirbtų įstatymų autonomijos; tą darbą reikės pavesti kokiai komisijai atlikti. P. Matulionis malonėjo žinoti, kokiais įrankiais kovosime, ir ar viensimės su kitomis mūsų krašto tautomis ir partijomis, kovojančiomis dabar dėl laisvės. P. Dr. Basanavičius ir p. Kriaučiūnas paaiškino, kad mes kovosime agitacija ir sutarimu, pagal reikalą įvairiais kitais įrankiais, bet tų įrankių statute nėra reikalo nurodyti. Toliau kilo diskusija dėl rengiamos partijos praminimo. P. P. Vileišis norėjo praminti stačiai „Tautiška Lietuvos demokratija“. P. Klimaitis patarė praminti Tautiška Demokratiškoji Lietuvos partija. P. Malinauskis patarė praminti „Lietuvių Demokratų Vienybė“. P. Matulionis sakė, kad pradedamoji steigti galėtų vadintis kuopa, nes joje ne-

³⁶ Čia ir toliau turimas omenyje J. Kriaučiūnas.

bus išdirbtų aiškių įstatymų, kaipo turi kitos partijos. P. Klimaitis būtinai reikalavo, kad būtų išdirbti tikri įstatai partijai, turi būti apreikšti sątikiai³⁷ su kitomis partijomis; be to mes partijos nesutversime. Kun. Stakelė sakė reikia laikinai gelbėti Lietuvos reikalus Vilniaus gubernijoje, nėra be to pražūsime. P. Dr. Basanavičius sakė, kad negalime atidėti partijos įsteigimo kasžin kol, nėra gana didis reikalas tuojaus tą reikalą pribaugti. P. Kriaučiūnas patarė baigti steigimą partijos tuojaus, nėra yra reikalingas partijos vardas kai kuriems neatidedamiems reikalams ir kaip susižinojimui su latviais. Patarė taip pat, kad susirinkusieji atsimintų, jog reikalingas įsitikėjimas ypač D-ruvi Basanavičiui, kurs to yra užsipelnęs. P. D-ras Basanavičius patarė vardą „Tautiškoji Lietuvių Demokratų partija“.

Toliaus beskaitant antrą kartą įstatus kilo diskusija dėl neiškiai išreikšto partijos tikslo. P. Klimaitis įnešė tulus pataisymus į kuriuos atsižvelgiant buvo pataisytas pirmasis punktas ir pirmasis punktas liko vienbalsiai priimtas. Toliaus liko perskaityti ir likusieji punktai, paskui slaptu balsavimu buvo išrinkti vyresnieji. Pirmasėdžiu – p. Dr. Basanavičius, vice-pirmasėdžiai – p. Petras Vileišis ir p. P. Klimaitis, raštininku – p. Kaunas, išdininku – p. Malinauskis, patarėjas – J. Kriaučiūnas, Daujotas³⁸, Kun. Ambraziejus, Urbonavičius, D-ras Vileišis³⁹.

Toliaus p. Dr. Basanavičius padarė užmanymą išrinkti pasiuntinius į Latvių Tautą susišnekėti dėl bendros kovos už laisvę ir autonomiją. Liko išrinkti: p. D-ras Basanavičius, p. Petras Vileišis, P. Malinauskis, p. Daujotas, Kunigas Ambraziejus. Nutarta iškelti artimiausioje ateityje.

J. Basanavičius	J. Dowiat
P. Vileišis	J. Kaunas
P. Klimaitis	P. Matulionis
A. Vileišis	J. Kriaučiūnas
E. Vileišienė	T. Kašiuba
D. Malinauskas	A. Vėgėlė
Kun. Ambraziejus	K. Strazdas ⁴⁰